

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานตามโครงการโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม (รพพส.) ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ผู้วิจัยจะเสนอตามลำดับ ดังนี้

- 2.1 สารสำคัญของโครงการ
- 2.2 การดำเนินงานโครงการ
- 2.3 แนวคิดในการพัฒนาชุมชนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต
- 2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 สารสำคัญของโครงการ

การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้ประชากรของประเทศชาติมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และสามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสงบสุข อีกทั้งมีผลต่อการพัฒนาประเทศชาติให้มีความเจริญก้าวหน้าทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ตลอดจนทำให้เป็นผู้ที่เห็นคุณค่าและอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมอันดีงามของชาติเอาไว้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ จารุวรรณ วัฒนกุล(2526) ที่เสนอว่า การจัดการศึกษาเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาชุมชน เพื่อให้ประชาชนสามารถนำความรู้จากการศึกษาไปใช้ในการพัฒนาตนเองและสิ่งแวดล้อมให้เกิดประโยชน์มากยิ่งขึ้น ซึ่งสามารถจัดการศึกษาได้ทั้งในรูปแบบของการศึกษาในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน ฉะนั้นครูและโรงเรียนจึงมีบทบาทสำคัญมาก เพราะเป็นตัวจักรสำคัญในการที่จะดำเนินการจัดการศึกษาให้สามารถบรรลุผลได้

2.1.1 โครงการโรงเรียนมัธยมศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม (รพพส.)

การจัดการศึกษาที่มีคุณภาพและสอดคล้องเหมาะสมกับท้องถิ่น เป็นสิ่งที่กรมสามัญศึกษามุ่งหวังให้โรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษาทั่วประเทศดำเนินการให้ประสบผลสำเร็จ

โดยมีความพยายามจัดและดำเนินงานตามโครงการต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับการพัฒนาชุมชนและสังคมอย่างต่อเนื่อง สำนักงานโครงการพิเศษ กรมสามัญศึกษา (2533) ได้รับมอบหมายจากกรมสามัญศึกษาให้ร่วมมือกับกรมการศึกษานอกโรงเรียน ในการจัดดำเนินงานตามโครงการโรงเรียนมัธยมศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม(มพช.) ในระหว่างปี พ.ศ. 2532-2534 ซึ่งอยู่ในระยะของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติระยะที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) โดยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญเพื่อให้ โรงเรียนมัธยมศึกษาของรัฐร่วมมือกับศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนหน่วยงาน องค์กร และบุคคล ทั้งภาครัฐและเอกชน จัดการศึกษาหรือกิจกรรมทางการศึกษาที่ส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมให้แก่แก่นักเรียนและประชาชนในท้องถิ่นที่โรงเรียนตั้งอยู่ทั้งนี้ให้สามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวิถีความเป็นอยู่ ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

โรงเรียนมัธยมศึกษาในฐานะ เป็นหน่วยปฏิบัติและอยู่ในท้องถิ่นได้ดำเนินงานตามโครงการดังกล่าวโดยเลือกกิจกรรมการศึกษาที่เหมาะสมกับท้องถิ่นตามแต่ความพร้อมของตน เพื่อให้เกิดผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในด้านต่าง ๆ ได้แก่

- 1) การพึ่งตนเองในปัจจุบัน 4
- 2) ความเข้าใจและใช้ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพื่อพัฒนาอาชีพที่เหมาะสมกับท้องถิ่น
- 3) การพัฒนาสุขภาพ พละนาามัย การกีฬา และนันทนาการ
- 4) การแก้ปัญหาและพัฒนาสภาพสังคม
- 5) การสร้างสิ่งยึดเหนี่ยวร่วมกันในเรื่องชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์และการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข
- 6) การพัฒนาการศึกษาตลอดชีวิต

สำนักงานโครงการพิเศษ กรมสามัญศึกษา(2535)ได้สรุปผลการดำเนินงานตามโครงการมพช. ซึ่งจัดโรงเรียนมัธยมศึกษาเข้าร่วมโครงการจำนวน 750 โรงเรียน ปีละ 250 โรงเรียน ปรากฏว่าถึงแม้ว่าจะประสบผลสำเร็จในระดับหนึ่งก็ตาม แต่พบว่ามีอุปสรรคและข้อขัดข้องในหลายประการได้แก่

- 1) โรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการในแต่ละปีมีจำนวนมากเกินไปทำให้การประสานงานและดูแลไม่ทั่วถึง

- 2) โครงสร้างของคณะกรรมการ มพศ. จังหวัดยังไม่เหมาะสม
 - 3) งบประมาณในการนิเทศติดตามมีไม่เพียงพอ
 - 4) บางโรงเรียนเขียนโครงการไม่ชัดเจนเพียงพอ
 - 5) การบริหารและการใช้จ่ายงบประมาณไม่มีความคล่องตัวเท่าที่ควร
 - 6) บุคลากรที่รับผิดชอบในโรงเรียนยังขาดความเข้าใจในโครงการที่ชัดเจน
 - 7) การดำเนินงานล่าช้ากว่าที่กำหนดไว้ในแผน
 - 8) การประสานงานระหว่างโรงเรียนกับศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนยังไม่มากพอ
 - 9) การประสานงานและให้ความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอกยังไม่กว้างขวางพอ
- อย่างไรก็ตามในส่วนที่ประสบผลสำเร็จที่น่าพอใจได้แก่ ประชาชนในชุมชนพึงพอใจ

เข้าใจ และให้ความร่วมมือกับโรงเรียนในการพัฒนาชุมชนมากขึ้น และการจัดทำโครงการให้ การศึกษาด้านต่างๆ แก่ชุมชน เป็นประสบการณ์ที่ล้ำค่าของบุคลากรโรงเรียนที่มีโอกาสทำงาน ด้านชุมชน เพราะบุคคลผู้ปฏิบัติเหล่านี้ได้รับความนับถือศรัทธาจากชุมชน

2.1.2 โครงการโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม (รพศ.)

ความพยายามของกรมสามัญศึกษาโดยการมอบหมายให้โรงเรียนมัธยมศึกษาที่มีบทบาท กว้างขวางและลึกซึ้งในการร่วมพัฒนาสังคมในท้องถิ่นนั้นให้มากขึ้น ถึงแม้ว่าประสบกับอุปสรรค หลายประการก็ตามกรมสามัญศึกษาก็ไม่ได้ละหรือเลิกความพยายามดังกล่าว ทั้งนี้เพราะในช่วงแผนพัฒนาฯ ระยะที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) โดยการจัดโครงการโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพ ชีวิตและสังคม (รพศ.) ขึ้นเพื่อสานต่อเจตนารมณ์เดิมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมของ นักเรียนและประชาชนในชุมชน ซึ่งการดำเนินงานตามโครงการนี้ยังเป็นการสนองนโยบายการ พัฒนาชนบทของรัฐบาลและกระทรวงศึกษาธิการอีกด้วย

สำนักงานโครงการพิเศษ กรมสามัญศึกษา(2535) กล่าวถึงความเป็นมาของโครงการ รพศ.ไว้ว่า เป็นโครงการต่อเนื่องจากโครงการ มพศ. โดยมีระยะเวลาดำเนินการระหว่าง ปี พ.ศ. 2535 ถึง พ.ศ. 2539 ให้กรมสามัญศึกษาร่วมกับสำนักงานสามัญศึกษาจังหวัดและคณะกรรมการพัฒนาจังหวัดคัดเลือกโรงเรียนสังกัดกองการมัธยมศึกษาและกองการศึกษาพิเศษของ กรมสามัญศึกษาเข้าร่วมโครงการปีละ 250 โรงเรียน รวม 5 ปี 1,250 โรงเรียน ซึ่งกำหนดวัตถุประสงค์ไว้ว่า เพื่อให้โรงเรียนร่วมมือกับหน่วยงานในสังกัดกรมการศึกษานอกโรงเรียน หน่วยงาน องค์กรและบุคคล ทั้งภาครัฐและเอกชน จัดทำโครงการหรือกิจกรรมการศึกษาที่ส่งเสริมการ

พัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมให้แก่นักเรียนและประชาชนในท้องถิ่นที่โรงเรียนตั้งอยู่ โดยกระทรวง
ศึกษาธิการมอบหมายให้สำนักงานโครงการพิเศษ กรมสามัญศึกษา และกองแผนงานและวิจัย
กองพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน กองส่งเสริมปฏิบัติการ กรมการศึกษานอกโรงเรียนรับผิดชอบ
โครงการ รพช. ร่วมกัน

ในส่วนของโรงเรียนสังกัดกองการมัธยมศึกษา และกองการศึกษาพิเศษ กรมสามัญศึกษา
ในฐานะหน่วยงานผู้ปฏิบัตินั้น กรมสามัญศึกษามอบหมายให้โรงเรียนจัดทำโครงการการศึกษาให้
แก่ประชาชนในพื้นที่บริการของโรงเรียน เพื่อให้เกิดผลดีต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตในด้านต่างๆ
6 ด้าน ดังนี้

- 1) การพึ่งตนเองในปัจจุบัน 4
- 2) ความเข้าใจและใช้ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพื่อพัฒนาอาชีพที่เหมาะสมกับท้องถิ่น
- 3) การพัฒนาสุขภาพ พลานามัย การกีฬา และนันทนาการ
- 4) การแก้ปัญหาและพัฒนาสังคม
- 5) การสร้างสิ่งยึดเหนี่ยวร่วมกันในเรื่องชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์และการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย และ

- 6) การพัฒนาการศึกษาตลอดชีวิต

ทั้งนี้การเลือกทำโครงการอาจใช้ข้อมูล จปฐ. ของท้องถิ่นประกอบการตัดสินใจด้วย
ซึ่งจะเห็นได้ว่าทุกด้านมีความสำคัญและจำเป็นต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมของนักเรียน
และประชาชนทั้งสิ้น

ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการดำเนินงานตามโครงการ รพช. คือนักเรียนและประชาชน
ในพื้นที่บริการของโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการมีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษาตามโครง
การของโรงเรียนสามารถนำประสบการณ์ไปพัฒนาคุณภาพชีวิตของตน ครอบครัว และสังคมได้ดี
ยิ่งขึ้น

การดำเนินงานตามโครงการ รพช. ในระยะต้นของแผนพัฒนาฯ ระยะที่ 7 คือในปีการ
ศึกษา 2535 ได้ดำเนินการและประสบผลน่าพอใจในระดับหนึ่ง โดยข้อมูลรายงานผลการดำเนินการโครงการ รพช. ปี 2535 ของสำนักงานโครงการพิเศษ กรมสามัญศึกษา (2535) ได้รายงานผลการดำเนินการทั้งในระดับกรม ระดับจังหวัด และระดับโรงเรียน ในที่นี้ผู้วิจัยขอกล่าว

รายละเอียดเฉพาะในส่วนของแต่ละจังหวัดและระดับโรงเรียนเท่านั้น ผลการดำเนินการโครงการ รพส.ระดับจังหวัดพบประเด็นที่น่าสนใจดังนี้

- 1) การรายงานผลโครงการของบางจังหวัดไม่เป็นไปตามที่กำหนด
 - 2) ได้รับข้อมูลไม่ทันเวลา
 - 3) ไม่ได้รับข้อมูลจากบางจังหวัดจึงไม่ทราบว่าจังหวัดนั้นได้ดำเนินการหรือไม่อย่างไร
 - 4) การกรอกข้อมูลในแบบรายงานไม่ถูกต้องครบถ้วน ขาดรายละเอียดสำคัญที่ต้องการ
 - 5) การรายงานของจังหวัดขาดรายละเอียดที่ชัดเจน อ่านแล้วไม่เห็นผลในภาพรวม
- โครงการโดยเฉพาะข้อมูลที่เสนอเพื่อรายงานโครงการ รพส.ดีเด่นระดับจังหวัด และ
- 6) การรายงานผลการจัดประชุมเพื่อขยายผลของจังหวัดหลายจังหวัดที่กรอกข้อมูลไม่ครบถ้วนซึ่งจะเห็นได้ว่าในระดับจังหวัดนั้นการดำเนินงานตามโครงการยังมีอุปสรรคสำคัญอยู่หลายประการ

ส่วนผลการดำเนินงานในระดับโรงเรียนในปี 2535 พบว่าการรายงานผลข้อมูลส่วนใหญ่เป็นเชิงปริมาณ กล่าวคือยังขาดข้อมูลเชิงคุณภาพที่ชัดเจน ผลการดำเนินการโครงการเป็นดังนี้

- 1) โรงเรียนส่วนใหญ่ จัดทำโครงการโรงเรียนและ 1 - 2 โครงการ รวมทั้งสิ้น 357 โครงการ
- 2) งบประมาณดำเนินการจาก 3 แหล่ง คือ งบประมาณจัดสรร 3,750,000 บาท เงินบำรุงการศึกษา 222,000 บาท และงบอื่น ๆ 3,100,000 บาท รวมทั้งสิ้น 7,070,000 บาท
- 3) กลุ่มเป้าหมายที่ได้รับประโยชน์จากโครงการคือประชาชนจำนวนมากว่า 130,000 คนและนักเรียนจำนวนมากว่า 29,000 คน
- 4) โครงการที่จัดมากที่สุดคือโครงการที่ส่งเสริมการประกอบอาชีพท้องถิ่น จำนวนโรงเรียนที่จัดโครงการลักษณะนี้ มีประมาณร้อยละ 61 และเป็นโครงการอื่น ๆ ร้อยละ 39
- 5) หน่วยงานภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชนที่ให้ความร่วมมือกับโรงเรียนตามโครงการ รพส.ประกอบด้วย หน่วยงานทางการศึกษาทุกสังกัดในท้องถิ่น หน่วยงานทางราชการและเอกชนในท้องถิ่นบุคคลและคณะบุคคลในท้องถิ่น และมูลนิธิและสถาบันการเงินในท้องถิ่น

2.2 การดำเนินงานโครงการ

การดำเนินงานโครงการแบ่งเป็น 3 ระดับ คือ กรม จังหวัด(สศจ.) และโรงเรียน

1. ระดับกรม สำนักงานโครงการพิเศษ กรมสามัญศึกษา ดำเนินงาน 4 กิจกรรมดังนี้

1.1 การจัดทำเอกสารโครงการ ได้แก่

- 1) คู่มือดำเนินการโครงการเพื่อเป็นเอกสารความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานโครงการ สำหรับ กรม จังหวัด และโรงเรียน
- 2) จัดทำเอกสารประชาสัมพันธ์โครงการดีเด่นของโรงเรียนในแต่ละจังหวัด
- 3) จัดทำเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับโครงการ

1.2 การจัดประชุมสัมมนาบุคลากรโครงการ กรมสามัญศึกษาโดยสำนักงานโครงการพิเศษ

จัดประชุมผู้ดำเนินงานโครงการของจังหวัด คือผู้แทนสำนักงานสามัญศึกษาจังหวัด(สศจ.) และผู้แทนศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด(สนจ.)และผู้ที่เกี่ยวข้อง อาทิ ศึกษาธิการเขต ผู้แทนศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาค เพื่อให้เข้าใจวัตถุประสงค์และขั้นตอนการดำเนินงานโครงการ สามารถนำไปขยายผลในการจัดประชุมบุคลากรโครงการฯของจังหวัดและให้การสนับสนุนการดำเนินงานโครงการของกรม จังหวัด และโรงเรียน

1.3 การติดตาม นิเทศการดำเนินงานโครงการ

- 1) นิเทศโดยคณะกรรมการ เจ้าหน้าที่ส่วนกลางของกรมสามัญศึกษาและกรมการศึกษานอกโรงเรียนร่วมด้วยผู้แทน สศจ.และสนจ.นิเทศติดตามการดำเนินงานโครงการของจังหวัดและโรงเรียน
- 2) ติดตามงานโดยระบบเอกสาร กรมสามัญศึกษาได้กำหนดแบบรายงานผลการดำเนินงาน 5 แบบเพื่อใช้รายงานโครงการของโรงเรียนที่คณะกรรมการโครงการ รพพส. จังหวัด อนุมัติ(แบบรายงาน 1)รายงานการนิเทศ(แบบรายงาน 2)รายงานผลการดำเนินงานของโรงเรียน(แบบรายงาน 3)รายงานโครงการดีเด่นของโรงเรียนในจังหวัด(แบบรายงาน 4) และรายงานผลการจัดประชุมสัมมนาผู้ดำเนินงานระดับโรงเรียน (แบบรายงาน 5)

1.4 การจัดทราายงานผลการดำเนินงาน เมื่อสิ้นปีงบประมาณ สำนักงานโครงการพิเศษรายงานผลการดำเนินงานในรอบปีเสนอกรม และจัดเอกสารประชาสัมพันธ์โครงการดีเด่นของโรงเรียนในจังหวัด

2. ระดับจังหวัด สำนักงานสามัญศึกษาจังหวัด ดำเนินงาน 6 กิจกรรมดังนี้

2.1 การแต่งตั้งคณะกรรมการโครงการ รพช.จังหวัด สำนักงานสามัญศึกษาจังหวัดเสนอรายชื่อบุคคลที่สมควรแต่งตั้งเป็นกรรมการ ตามโครงสร้างคณะกรรมการโครงการ รพช.จังหวัดที่เสนอแนะไว้ต่อผู้ว่าราชการจังหวัดเพื่อลงนามแต่งตั้งโดยเสนอผ่านศึกษาธิการจังหวัด

โครงสร้างคณะกรรมการโครงการ รพช.จังหวัด

1) ศึกษาธิการจังหวัด	ประธานคณะกรรมการ
2) ผู้อำนวยการสามัญศึกษาจังหวัด	รองประธานคณะกรรมการ
3) ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด	รองประธานคณะกรรมการ
4) ผู้ทรงคุณวุฒิ(ไม่เกิน 5 คน)	กรรมการ
5) ผู้บริหารโรงเรียนกรมสามัญศึกษา
(จำนวนตามความเหมาะสมของจังหวัด)	กรรมการ
6) ผู้แทนสำนักงานศึกษาธิการจังหวัด	กรรมการ
7) ผู้แทนสำนักงานศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด	กรรมการ
8) ผู้ช่วยผู้อำนวยการสามัญศึกษาจังหวัด	กรรมการ
9) ศึกษาานิเทศก์กรมสามัญศึกษา ประจำจังหวัด	กรรมการ
10) หัวหน้าฝ่ายแผนงาน สศจ.	กรรมการและเลขานุการ
11) เจ้าหน้าที่ สศจ.	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการโครงการ รพช. จังหวัด

- 1) จัดประชุม อบรม สัมมนาผู้ดำเนินโครงการ
- 2) ให้ความเห็นชอบหรืออนุมัติโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมของโรงเรียน
- 3) รายงานโครงการฯของโรงเรียนที่ได้รับความเห็นชอบแล้วต่อกรมสามัญศึกษาและกรมการศึกษานอกโรงเรียน
- 4) ติดตามนิเทศ ประเมินผลการดำเนินงานโครงการฯของโรงเรียน
- 5) รายงานผลการดำเนินงานโครงการฯของโรงเรียนต่อกรมสามัญศึกษาและคณะ

กรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน

- 6) เผยแพร่และประชาสัมพันธ์ผลงานโครงการฯ ของโรงเรียน
- 7) รายงานเรื่องที่เกี่ยวกับการดำเนินการโครงการฯ ต่อกรมสามัญศึกษาและกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน เช่น การแต่งตั้งคณะกรรมการ การนิเทศ การจัดประชุม เป็นต้น

2.2 การจัดประชุมบุคลากรโครงการ ผู้แทนของจังหวัด คือผู้แทนสำนักงานสามัญศึกษาจังหวัดและผู้แทนศูนย์การศึกษานอกระบบโรงเรียนจังหวัด ที่เคยเข้าร่วมประชุมสัมมนาผู้ประสานงานการดำเนินงานโครงการระดับจังหวัด ซึ่งจัดโดยกรมสามัญศึกษาที่นำที่ฝ่ายเลขานุการโครงการจัดประชุมสัมมนาบุคลากรของโรงเรียนโครงการ คือผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้รับผิดชอบโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตของโรงเรียน เพื่อให้โรงเรียนสามารถดำเนินงานโครงการฯ ได้อย่างถูกต้องและบรรลุวัตถุประสงค์

2.3 การอนุมัติโครงการฯ ของโรงเรียน คณะกรรมการโครงการ รพช. จังหวัด เป็นผู้พิจารณาให้ความเห็นชอบโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมของโรงเรียนตามที่โรงเรียนเสนอเมื่อคณะกรรมการให้ความเห็นชอบหรืออนุมัติแล้วจึงแจ้งให้โรงเรียนดำเนินการโครงการฯ ต่อไป

2.4 การติดตาม นิเทศการดำเนินงานโครงการของโรงเรียน คณะกรรมการโครงการ รพช. จังหวัด นิเทศ ติดตามการดำเนินงานโครงการฯ ของโรงเรียนเพื่อติดตามการดำเนินงานให้ทันตามแผนและเพื่อเสนอแนะการดำเนินงานโครงการฯ ของโรงเรียน

2.5 การเบิกจ่ายเงิน จังหวัดและโรงเรียนเมื่อได้รับเงินแล้ว จะต้องจ่ายเงินตามโครงการที่ได้อนุมัติจากคณะกรรมการฯ ซึ่งเป็นการเบิกจ่ายเงินงบประมาณประเภทค่าตอบแทนใช้สอยและวัสดุ ในลักษณะปกติเพราะฉะนั้นการดำเนินการเบิกจ่ายจึงปฏิบัติเช่นเดียวกับการเบิกงบประมาณโดยทั่วไป กล่าวคือ การจัดซื้อจัดจ้างต้องปฏิบัติตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการพัสดุ พ.ศ. 2521 และที่แก้ไขเพิ่มเติม และการอนุมัติจ่ายเงินงบประมาณดังกล่าวเป็นไปตามคำสั่งมอบอำนาจ ปัจจุบันเมื่อดำเนินการเสร็จเรียบร้อยแล้วให้รวบรวมหลักฐานการจ่ายพร้อมใบเบิกเงินเพื่อจ่ายในราชการ (แบบ 350) เสนอผ่านสายงานปกติ เพื่อเบิกจ่ายจากคลังจังหวัด

2.6 การรายงานผล สศจ. รายงานผลการดำเนินงานโครงการของจังหวัด และ

โรงเรียนต่อกรมตามช่วงกิจกรรมที่ปฏิบัติโดยใช้แบบฟอร์มรายงานที่กำหนดให้

1) แบบรายงาน 1 แบบรายงานโครงการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมของโรงเรียนเพื่อสจ.ใช้รายงานผลอนุมัติโครงการ รพช. ของโรงเรียนโครงการต่อกรม

2) แบบรายงาน 2 รายงานการนิเทศ ติดตามการดำเนินงานโครงการ รพช. เพื่อคณะกรรมการโครงการ รพช. จังหวัดใช้บันทึกข้อมูลการนิเทศ ติดตามการดำเนินงานของโรงเรียนและสจ.ใช้รายงานต่อกรม แบบรายงาน 2 นี้ โรงเรียนอาจใช้เพื่อติดตามดูแลการดำเนินงานโครงการภายในโรงเรียนได้

3) แบบรายงาน 3 แบบรายงานผลการดำเนินงานโครงการ รพช. ของโรงเรียน เพื่อโรงเรียนใช้รายงานผลการดำเนินงานโครงการเมื่อสิ้นสุดโครงการหรือสิ้นสุดปีงบประมาณต่อ สจ. จากนั้น สจ.จึงรวบรวมนำเสนอกรมต่อไป

4) แบบรายงาน 4 แบบรายงาน รพช. ดีเด่น เพื่อ สจ.ใช้รายงานโครงการ รพช. ดีเด่นของจังหวัดในรอบปีงบประมาณจังหวัด 1-2 โครงการ เสนอกรมเพื่อรวบรวมเป็นผลงานประจำปีและเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ต่อไป

5) แบบรายงาน 5 แบบรายงานผลการประชุมสัมมนาผู้ดำเนินโครงการระดับโรงเรียนเพื่อสจ.ใช้รายงานผลการดำเนินงานต่อกรม

3. ระดับโรงเรียน โรงเรียนโครงการ รพช. ดำเนินงาน 6 กิจกรรมดังนี้

3.1 การแต่งตั้งคณะกรรมการโครงการ รพช.โรงเรียน ฝ่ายเลขานุการโครงการ รพช.โรงเรียนเสนอรายชื่อคณะบุคคลที่สมควรแต่งตั้งเป็นกรรมการตามโครงสร้างคณะกรรมการ รพช. โรงเรียนที่เสนอแนะไว้ต่อผู้บริหารโรงเรียนเพื่อลงนามแต่งตั้ง

โครงสร้างคณะกรรมการ รพช. โรงเรียน

1) ผู้บริหารโรงเรียน	ประธานคณะกรรมการ
2) ผู้ช่วยผู้บริหารโรงเรียน	รองประธานคณะกรรมการ
3) ผู้ทรงคุณวุฒิ(เกษตรตำบล)	กรรมการ
4) ผู้ทรงคุณวุฒิ(พัฒนากรตำบล)	กรรมการ
5) ผู้ทรงคุณวุฒิ	กรรมการ
6) ผู้ทรงคุณวุฒิ	กรรมการ

7) ผู้ทรงคุณวุฒิ	กรรมการ
8) ผู้แทนสำนักงานศึกษาธิการอำเภอ	กรรมการ
9) ผู้รับผิดชอบงาน กศน. ภายในอำเภอ	กรรมการ
10) ครูผู้รับผิดชอบแผนงานโรงเรียน	กรรมการ
11) ครูผู้ร่วมโครงการ	กรรมการ
12) ครูผู้รับผิดชอบโครงการ	กรรมการและเลขานุการ

บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการ รพช. โรงเรียน

- 1) สำรวจความต้องการของชุมชน เพื่อนำข้อมูลมาจัดทำโครงการที่ส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม ให้แก่ประชาชน
- 2) เขียนโครงการ รพช. ของโรงเรียน
- 3) จัดประชุมคณะกรรมการ รพช.โรงเรียน เพื่อประเมินความเป็นไปได้ของโครงการและข้อเสนอแนะการดำเนินงาน
- 4) เสนอโครงการ รพช. ของโรงเรียนต่อคณะกรรมการจังหวัด เพื่อขออนุมัติก่อนนำมาดำเนินการ
- 5) ประสานงานกับผู้เกี่ยวข้องเพื่อสนับสนุนการดำเนินงาน
- 6) ดำเนินงานโครงการตามแผนที่กำหนดไว้
- 7) ดำเนินการขอเบิกจ่ายเงินที่ใช้จ่ายในการดำเนินโครงการ
- 8) ติดตามนิเทศการดำเนินงานโครงการให้เป็นไปตามแผน
- 9) รายงานผลการดำเนินงานโครงการต่อ สศจ. ภายในปีงบประมาณ
- 10) สรุปภาพรวมของการดำเนินงานโครงการ ได้แก่ ผลสำเร็จ ปัญหา อุปสรรค และการแก้ไขความต่อเนื่องของการดำเนินงานโครงการ เป็นต้น

3.2 การขออนุมัติโครงการ โรงเรียนเสนอโครงการ รพช. ที่โรงเรียนกำหนดขึ้นต่อคณะกรรมการโครงการ รพช. จังหวัด เพื่อให้อนุมัติโครงการก่อนที่โรงเรียนจะนำใบดำเนินงานโครงการและก่อนการขอเบิกจ่ายเงินงบประมาณที่กรมจัดสรรให้ในโครงการ

3.3 การดำเนินงานโครงการ โรงเรียนดำเนินงานโครงการตามที่ได้รับการอนุมัติจากคณะกรรมการโครงการ รพช. จังหวัด และระหว่างการทำงาน คณะกรรมการ

โครงการ รพชส.โรงเรียนจะติดตามผลการดำเนินงานตามระยะเวลาที่เหมาะสม เพื่อช่วยเหลือหรือแก้ไขการดำเนินงาน

3.4 การเบิกจ่ายเงิน จังหวัดและโรงเรียนเมื่อได้รับเงินแล้ว จะต้องจ่ายเงินตามโครงการที่ได้รับอนุมัติจากคณะกรรมการฯ ซึ่งเป็นการเบิกจ่ายเงินงบประมาณค่าตอบแทนวิชาชีพและวัสดุในลักษณะปกติ เพราะฉะนั้นการดำเนินการเบิกจ่ายจึงปฏิบัติเช่นเดียวกับการเบิกเงินงบประมาณโดยทั่วไป กล่าวคือ การจัดซื้อจัดจ้างต้องปฏิบัติตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการพัสดุ พ.ศ. 2521 และที่แก้ไขเพิ่มเติม การอนุมัติจ่ายเงินงบประมาณดังกล่าวเป็นไปตามคำสั่งมอบอำนาจปัจจุบันเมื่อดำเนินการเสร็จเรียบร้อยแล้วให้รวบรวมหลักฐานการจ่ายพร้อมใบเบิกเงินเพื่อจ่ายในราชการ(แบบ 350)เสนอผ่านตามสายงานปกติ เพื่อเบิกจากคลังจังหวัด

3.5 การรายงานผล ภายในสิ้นปีงบประมาณ โรงเรียนจะต้องรายงานผลการดำเนินการโครงการ รพชส.ของโรงเรียนโดยใช้ แบบรายงาน 3 ต่อ สศจ. เพื่อ สศจ.จะได้รวบรวมแบบรายงานเสนอกรมต่อไป

3.6 สรุปภาพของการดำเนินงานโครงการ ทบทวนประวัติการดำเนินงานโครงการเพื่อประโยชน์ทางด้านวิชาการแก่ผู้สนใจหรือผู้เกี่ยวข้องได้ศึกษาข้อมูลด้านต่างๆ อาทิ ผลสำเร็จของงาน วิธีดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพ หรือความเป็นไปได้ที่จะดำเนินงานโครงการให้ต่อเนื่องในปีต่อไป เป็นต้น

2.3 แนวคิดในการพัฒนาชุมชน เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต

แนวคิดในการพัฒนาชุมชนได้ถูกนำมาใช้ในโครงการอย่างมีแผนในบรรดาประเทศที่กำลังพัฒนาทั้งหลาย ตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา เป็นที่ทราบกันดีว่าองค์การสหประชาชาติและสหรัฐอเมริกาได้ริเริ่มและส่งเสริมโครงการพัฒนาชุมชนขึ้น นอกจากนี้ ยังได้ให้ความช่วยเหลือแก่บรรดาประเทศที่กำลังพัฒนาด้านกำลังคนและวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ(จารูวรรณ 2526:14)

เมื่อประเทศไทยติดต่อกับต่างประเทศ โดยเฉพาะประเทศทางตะวันตกมากขึ้น ทำให้เกิดการเปรียบเทียบและข้อแตกต่างของสังคมไทยกับสังคมตะวันตก เช่นสังคมไทยด้อยพัฒนา ล้าหลัง ส่วนสังคมตะวันตกพัฒนาแล้ว และทันสมัย เป็นต้น แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน เป็นแนวคิดหนึ่งที่ประเทศไทยได้รับมาจากประเทศทางตะวันตกเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2500

เพื่อช่วยให้เข้าใจคำว่า **พัฒนาชุมชน** ดีขึ้นควรจะต้องทำความเข้าใจถึงความหมาย คำ
2 คำนี้ เสียก่อน คือ **พัฒนา** กับ **ชุมชน**

คำว่า "**พัฒนา**" ได้มีผู้ให้ความหมายไว้มากมาย เช่น

พัฒนา (Development) ตามความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตสถาน พ.ศ.2525
นั้นหมายถึง "**ทำให้เจริญ**" (ราชบัณฑิต 2525:588)

ดร.สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ได้ให้ความหมายของคำว่า **พัฒนา** หมายถึง "**การเปลี่ยนแปลง
ที่มีการกำหนดทิศทาง**" (Directed change)

ดร.บุญวัน วุฒิเมธี ได้ให้ความหมายของคำว่า **พัฒนา** หมายถึง การกระทำที่เกิดขึ้น
คือเปลี่ยนแปลงจากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่งที่ดีกว่า

Rogers (1969) กล่าวว่า การ**พัฒนา** คือ การนำเอาความคิดใหม่ๆ เข้าไปสู่
ระบบสังคมเพื่อยกระดับรายได้ต่อหัวของประชาชน และระดับความเป็นอยู่ของคนในสังคมให้สูง
ขึ้นกว่าเดิม ทั้งนี้โดยผ่านวิธีการ 2 อย่างด้วยกัน คือการผลิตด้วยวิธีทันสมัย และด้วยองค์ทาง
สังคมที่ปรับปรุงให้ดีขึ้นกว่าเดิม

Dr.Batten (1959:2) ได้ให้ความหมายไว้ว่า "**คือการเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้น**"
(Change for the Better)

Kyong-Dong-Kim (1975)กล่าวว่า การ**พัฒนา** คือ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทาง
สังคมซึ่งหมายถึงการเปลี่ยนแปลงรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและกลุ่มในสังคม Kim ได้
อ้างว่าโครงสร้างทางสังคมที่สำคัญ ได้แก่ ระบบการแจกแจงรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคม

ดิเรก ฤกษ์หรรษา (2530) กล่าวว่า การ**พัฒนา**มีลักษณะ เป็นขบวนการดังนี้

1) การ**พัฒนา**เป็นขบวนการในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของบุคคลทั้งทางเศรษฐกิจ
และสังคม

2) การ**พัฒนา**มุ่งให้เกิดความเสมอภาคกันในสังคม ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม

3) การ**พัฒนา**จะต้องก่อให้เกิดการกระจายอย่างทั่วถึงทั้งในเรื่องรายได้ของคนใน
ชุมชน และการกระจายบริการต่างๆที่พึงให้แก่ประชาชนให้มากที่สุดโดยที่มีช่องว่างระหว่างชนบท
และเมืองน้อยที่สุด

วิทยากร เชียงกุล ได้เขียนไว้ว่า "การพัฒนาที่แท้จริงควรหมายถึงการทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนมีความสุข ความสะดวกสบาย ความอยู่ดีกินดี ความเจริญทางศิลปวัฒนธรรม และจิตใจ และความสงบสันติ ซึ่งนอกจากจะขึ้นอยู่กับ การได้รับปัจจัยทางวัตถุเพื่อสนองความต้องการของร่างกายแล้ว ประชาชนยังต้องการพัฒนาทางด้านการศึกษา สิ่งแวดล้อมที่ดี การพักผ่อนหย่อนใจ และการพัฒนาทางวัฒนธรรมและจิตใจด้านต่าง ๆ ด้วย ความต้องการทั้งหมดนี้บางครั้งเราเรียกกันว่าเป็นการพัฒนา "คุณภาพชีวิต" เพื่อให้เห็นว่า การพัฒนาไม่ได้ขึ้นอยู่กับ การเพิ่มปริมาณสินค้าหรือการเพิ่มรายได้เท่านั้น หากอยู่ที่การเพิ่มความพอใจ ความสุขของประชาชนมากกว่า"

คำว่า **ชุมชน** (Community) ได้มีความหมายไว้มากมายเช่นกัน

สุวิทย์ อิงวรพันธ์ ได้ให้ความหมายคำว่า **ชุมชน** หมายถึง กลุ่มชนซึ่งรวมตัวอยู่โดยมีความรู้สึกผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จะโดยอาศัยหลักผูกพันทางเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ ศาสนาเดียวกันก็ตามที่ ทำให้แต่ละบุคคลมีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคมนั้น ๆ

ทัศน์ บุญรัตน์ ได้เขียนไว้ว่า **ชุมชน** "มีปัจจัยอันเป็นเงื่อนไขที่จำเป็น 3 ประการ คือบริเวณชุมชน ประชาชน และระบบความสัมพันธ์ของประชาชน"

Arthur Dunham ได้ให้ความหมายของคำว่า **ชุมชน** ไว้ดังนี้ "ชุมชนหนึ่งคือกลุ่มมนุษย์กลุ่มหนึ่งตั้งภูมิลำเนาอยู่ในอาณาเขตทางภูมิศาสตร์ค่อนข้างแน่นอนและติดต่อกัน และมีส่วนร่วมสำคัญของชีวิตทั่ว ๆ ไปอย่างเดียวกัน ดังมองเห็นจากมรรยาท ประเพณี ขนบธรรมเนียมและแบบแผนการพูด"

John Donoghue ได้ให้ความหมายไว้ว่า "ชุมชนประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 3 อย่างคือ มนุษย์ สิ่งที่มีมนุษย์คิดค้นประดิษฐ์ขึ้นและสิ่งที่ธรรมชาติสร้างขึ้น" อังาน วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2532)

จากความหมายของคำว่าชุมชนที่ยกมาข้างต้นนี้ พอจะสรุปได้ว่า ชุมชนจะต้องมีส่วนประกอบดังนี้

- 1) มีประชนหรือกลุ่มคน
- 2) มีอาณาบริเวณหรือพื้นที่ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติหรือที่มนุษย์สร้างขึ้น
- 3) มีความสัมพันธ์และปฏิบัติต่อกันของประชาชนในชุมชน
- 4) มีผลประโยชน์ ความเข้าใจ และประเพณีบางประการร่วมกัน

ดังนั้นเมื่อรวมคำทั้งสองเข้าด้วยกันคือ **พัฒนา และ ชุมชน** จึงได้คำใหม่ขึ้นมา คือ **พัฒนาชุมชน(Community Development)** ซึ่งมีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

สุวิทย์ ปิงวรพันธุ์ ได้ให้ความหมายไว้เป็นข้อๆดังนี้

- 1) การปรับปรุงส่งเสริม ให้ชุมชนใดชุมชนหนึ่งดีขึ้นหรือมีวิวัฒนาการดีขึ้น
- 2) การส่งเสริมให้ชุมชนนั้นมีวิวัฒนาการดีขึ้น คือ เจริญทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

- 3) การพัฒนาชุมชนนั้น จะต้องพัฒนาด้านวัตถุและพัฒนาด้านจิตใจ

จรรยา สุภาพ กล่าวว่า การพัฒนาชุมชน คือ กระบวนการที่มุ่งส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้นโดยความร่วมมืออย่างจริงจังของประชาชน เพื่อปรับปรุงสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและการปกครองระบอบประชาธิปไตยของชุมชนนั้นให้เจริญยิ่งขึ้น

กรมพัฒนาชุมชน (2520 :3) ให้ความหมายไว้ว่า การพัฒนาชุมชน คือการพัฒนากำลังใจ ความคิดและความสามารถของบุคคลในการทำงานร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐบาลกับประชาชน เพื่อปรับปรุงตนเองและชุมชนออกไปสู่ความเจริญทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการปกครอง

องค์การสหประชาชาติ ได้ให้ความหมายไว้ว่า การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการซึ่งดำเนินการไปด้วยการร่วมกำลังกันของราษฎรเองกับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล เพื่อปรับปรุงสภาพเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของชุมชนนั้นๆให้เจริญยิ่งขึ้น และผสมผสานชุมชนเหล่านั้นเป็นชีวิตของชาติ และเพื่อทำให้ราษฎรสามารถอุทิศตนเองเพื่อความก้าวหน้าของประเทศชาติอย่างเต็มที่

องค์การบริหารวิเทศกิจ(ICA)ของสหรัฐอเมริกา หรือ AID ในปัจจุบันได้ให้ความหมายว่าการพัฒนาชุมชนเป็นกรรมวิธีแห่งการกระทำทางสังคม ซึ่งราษฎรในชุมชนนั้นๆร่วมจัดวางแผนและลงมือทำเอง กำหนดว่ากลุ่มของคนและแต่ละบุคคลมีความต้องการอย่างไรและปัญหาร่วมกันมีอะไรบ้างแล้วจัดทำแผนของกลุ่ม และของเอกชนเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ต้องการ และสามารถแก้ปัญหาเหล่านั้นโดยพยายามใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนนั้นๆให้มากที่สุด และถ้าจำเป็นอาจขอความช่วยเหลือทั้งด้านบริการวัสดุจากองค์กรรัฐบาลและที่มิใช่ของรัฐบาลก็ได้

ดร.จิรพรรณ กาญจนะจิตรา ได้สรุปถึงการพัฒนาชุมชน จากคำว่า "พัฒนา" ร่วมกับ "ชุมชน"ว่าการพัฒนาชุมชน คือการเปลี่ยนแปลงชุมชนให้ดีขึ้นหรือให้เจริญขึ้นทุกๆด้านนั่นเอง นั่นคือ จะต้องพัฒนาคน กลุ่มชน สิ่งแวดล้อมทางวัตถุหรือสาธารณะสมบัติ หรือพัฒนาภาวะเศรษฐกิจและสังคม

Peter Du Sautoy ให้ความหมายว่า การพัฒนาชุมชน เป็นส่วนหนึ่งของกรรมวิธีทั้งหมดที่ใช้ ในการสร้างความเจริญให้ท้องถิ่น เป็นส่วนที่มีลักษณะที่เห็นได้ชัดแตกต่างออกไป โดยประกอบด้วย

- 1) การช่วยเหลือตนเอง
- 2) การพิจารณาถึงความต้องการที่แท้จริงของประชาชน
- 3) การพิจารณาถึงลักษณะของสังคม วัฒนธรรมประเพณีและลักษณะอื่นๆของชุมชนนั้น

เป็นส่วนรวม

นอกจากนี้ ไพรัตน์ เจริญฤทธิ์ (2524:13) ให้ความหมายของการพัฒนาชุมชนในแง่ต่างๆมาวิเคราะห์ให้ลึกซึ้งลงไปอีก โดยกล่าวว่า

การพัฒนาชุมชนนั้นเป็นทั้ง กระบวนการ(Process) วิธีการ (Method) กรรมวิธีเปลี่ยนแปลง(Movement) และเป็นแผนงาน(Program) ซึ่งมีรายละเอียดสำคัญ ดังนี้

- 1) การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการ (Process) ที่จะต้องทำต่อเนื่องกันอย่างเป็นระบบ(System) เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากระดับหนึ่งไปสู่อีกระดับหนึ่ง การเปลี่ยนแปลงนี้จำเป็นต้องใช้เวลาและจำเป็นต้องอาศัยกรรมวิธีการเปลี่ยนแปลงที่ถูกต้อง
- 2) การพัฒนาชุมชน เป็นกรรมวิธีเปลี่ยนแปลง (Movement) จากลักษณะหนึ่งไปอีกลักษณะหนึ่งโดยเฉพาะการเน้นการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของคนเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางวัตถุ
- 3) การพัฒนาชุมชนเป็นวิธีการ (Method) ที่ใช้ความสามารถของประชาชนและความร่วมมือระหว่างประชาชนกับรัฐบาลในการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น วิธีการนี้ต้องเป็นที่ยอมรับและสามารถนำการเปลี่ยนแปลงลงสู่ชุมชนอย่างถาวรและมีประโยชน์ต่อชุมชน
- 4) การพัฒนาชุมชน เป็นแผนงานหรือโครงการ (Program) ที่ได้จัดทำขึ้นตามหลักการพัฒนาชุมชน เพื่อนำแผนงานหรือโครงการไปปฏิบัติให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โดยคนในชุมชน

จากความหมายต่างๆของผู้ที่ให้ความหมายไว้พอจะสรุปได้ว่า "การพัฒนาชุมชน" เป็นขบวนการที่มุ่งปรับปรุงและส่งเสริมความเจริญให้แก่ชุมชนในทุกๆด้าน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การศึกษาสุขภาพอนามัยและการเมืองการปกครองโดยการยึดถือประชาชนเป็นสำคัญในการที่มีส่วนร่วมเพื่อบำเนินงานต่างๆ เช่น ริเริ่มเอง วางแผนเอง และปฏิบัติด้วยตนเองโดยการพยายามใช้ทรัพยากรต่างๆที่มีอยู่ในชุมชนนั้นให้เป็นประโยชน์มากที่สุด รัฐบาลจะให้ความช่วยเหลือเท่าที่จำเป็นเพียงเพื่อส่งเสริมหรือสนับสนุนการช่วยตนเองของประชาชนเท่านั้น

2.3.1 ปรัชญาการพัฒนาชุมชน

เป็นปรัชญาที่มีความเชื่อความศรัทธา และให้ความสำคัญเกี่ยวกับมนุษย์เพื่อสร้างความ เป็นปกติสุขให้เกิดขึ้นในชุมชน เชื่อในความคิดสร้างสรรค์ (Creativity) และ จิตสำนึก (Consciousness) ของมนุษย์ เพราะฉะนั้นปรัชญาของการพัฒนาชุมชนจึงเป็นความคิดที่ แสดงออกถึงความรู้ ความจำ โดยมุ่งเน้นเพื่อความเป็นมนุษย์นั่นเอง

2.3.2 แนวความคิดพื้นฐานของการพัฒนาชุมชน

แนวคิดพื้นฐานของการพัฒนาชุมชน ถือว่าเป็นความคิด (Conceptual Frame) และ แนวทางในการพัฒนา โดยเฉพาะในยุคของการพัฒนาที่มีการเรียกร้องให้พัฒนานั้นควรคำนึงถึง ศักยภาพหรือขีดความสามารถของประชาชน เพื่อให้ประชาชนเกิดความรู้สึกรู้สึกมีความผูกพันกับพื้นที่ หรือชุมชน และคำนึงถึงความสมดุลย์ในการพัฒนาที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของ ประชาชนเป็นหลักฉะนั้นกรอบแนวคิดพื้นฐานการพัฒนาชุมชน จึงควรพิจารณาดังนี้

1) แนวความคิดพื้นฐานการพัฒนาชุมชน ในระดับทั่วไป ควรพิจารณาดังนี้

(1.1) ให้ถือว่าชนบท เป็นรากฐานของการพัฒนา เพราะประชาชนส่วนใหญ่ยังอยู่ใน ชนบทและปัญหาทางด้านการพัฒนามักจะ เกี่ยวข้องและมีผลกระทบต่อประชาชนที่มีอยู่ในชนบทส่วนใหญ งานบางกรณีชนบทสามารถเป็นแบบอย่างของการพัฒนาที่ดีให้แก่สังคมเมืองได้โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน เรื่องคุณค่าชีวิตและจิตใจที่ดีงาม

(1.2) การดำเนินการพัฒนานั้น ต้องคำนึงถึงการพัฒนาในเชิงวัตถุ (Material Development) ที่สอดคล้องควบคู่ไปกับการพัฒนาทางด้านจิตใจ หรือความรู้สึกนึกคิด (Intellectual Development) ของประชาชนให้เป็นไปอย่างเหมาะสมด้วย

(1.3) ประชาชนเป็นศูนย์กลางหรือเป็นเป้าหมายในการพัฒนาเพราะประชาชนเป็น ทรัพยากรที่มีคุณค่าและมีความสำคัญที่สุดในปัจจุบันของการพัฒนาทั้งหลายทั้งนี้เพราะประชาชนที่มี แนวความคิดในการพัฒนา สามารถในการดำเนินการพัฒนาและวางเป้าหมายเพื่อชุมชนของตนได้ อย่างมีประสิทธิภาพแล้วประชาชนนั้นแหละจะเป็นกำลังที่สำคัญในการพัฒนาชุมชนของตนเอง และ ประเทศชาติต่อไปในอนาคต

(1.4) การพัฒนาจะมั่นคงและต่อเนื่องได้ จะต้องมีโครงสร้างและระบบการเมืองที่ มั่นคงและเป็นอิสระจากอิทธิพลทางการเมืองของประเทศอื่นๆ

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2532) ได้เสนอแนวคิดพัฒนาชุมชนไว้เป็นข้อๆ ดังนี้

- 1) คนเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุด
- 2) การช่วยเหลือตนเอง
- 3) ความต้องการที่แท้จริงของชุมชน
- 4) ความคิดริเริ่มของชุมชน
- 5) ความร่วมมือระหว่างรัฐกับประชาชน
- 6) ความสมดุลของการพัฒนา
- 7) การใช้ทรัพยากรในชุมชน
- 8) การดำเนินงานตั้งอยู่บนรากฐานของประชาธิปไตย
- 9) การประสานงาน
- 10) การปฏิบัติงานร่วมกับผู้ที่เกี่ยวข้อง
- 11) การผสมผสาน

2.3.3 สาเหตุที่ทก้าต้องมีการพัฒนาชุมชน

ปัญหาในชนบทของไทย มี 3 ประการ คือ

1) ปัญหาด้านสังคม

(1.1) การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทางด้านวัตถุ แนวความคิด และแนวความคิดเปลี่ยนไปตามกาลเวลา ประชาชนปรับตัวไม่ทัน

2) ปัญหาการบริหารงานของทางราชการ

(2.1) การบริหารงานโดยกระทรวง ทบวง กรมในส่วนกลางต้องผ่านหลายขั้นตอน

(2.2) 20 ปีที่ผ่านมาหน่วยงานระดับตำบล หมู่บ้าน ขาดเจ้าหน้าที่ลงไปปฏิบัติงาน และเป็นสื่อประสาน

(2.3) บริการจากรัฐไม่สามารถลงไปถึงมือประชาชนได้ทั่วถึง

(2.4) ลักษณะตามพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองท้องถิ่น พ.ศ. 2475 ตำบลหมู่บ้านเป็นเพียงรับคำสั่งที่จะปฏิบัติงานใด ๆ ตามเจ้าหน้าที่ ขาดการปกครองท้องถิ่นด้วยตนเอง

3) ปัญหาด้านประชาชน มีปัญหาใหญ่ 3 ประการ

(3.1) ปัญหาความยากจน

ห้ามยืมออก

สาเหตุความยากจน

ปัจจัยการผลิต

- ขาดการถือครองที่ดิน หรือที่ดินถูกแบ่งเป็นผืนเล็กกล่ง
- ขาดน้ำและขาดระบบการควบคุมน้ำในการเกษตรกรรม
- ขาดความรู้ เทคนิค วิทยาการใหม่ๆ
- โรคระบาด และผลผลิตต่ำ
- ขาดสถาบันเงินทุน
- แรงงานมิได้ถูกนำมาใช้ประโยชน์เต็มที่

การจำหน่ายผลผลิต

- ขาดข่าวสารความต้องการของตลาด
- ถูกกดขี่จากพ่อค้าคนกลาง
- เล่ห์เหลี่ยมของพ่อค้า นายทุน

(3.2) ปัญหาความไม่รู้ มีสาเหตุ ดังนี้

- ระดับการศึกษาต่ำ ประมาณร้อยละ 11 ไม่มีการศึกษา
- ขาดข่าวสาร การส่งเสริมความรู้การประกอบอาชีพ การติดต่อระหว่าง

เจ้าหน้าที่ของรัฐกับประชาชน ขาดข่าวสารที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน

- ขาดเครื่องมืออำนวยความสะดวกในการส่งเสริมความรู้ ขาดอุปกรณ์เผยแพร่

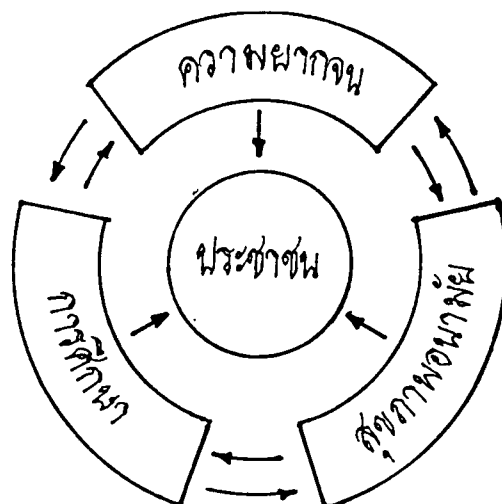
สาริต

(3.3) ปัญหาโรคภัยไข้เจ็บ มีสาเหตุ ดังนี้

- ความไม่สมดุลย์ของจำนวนสถานอนามัยกับประชากร และเจ้าหน้าที่กับ

ประชาชน

- ประชาชนขาดความรู้เรื่องอนามัยการใช้ส้วม
- น้ำบริโภคสะอาดไม่เพียงพอ ไม่ถูกสุขลักษณะ
- ไม่รู้จักคุณค่าทางอาหาร

ภาพที่ 1 แสดงปัญหาของชาวชนบท

จากปัญหาและสาเหตุทั้งหมดที่กล่าวมา เพื่อให้ปัญหาลดน้อยลงจึงต้องได้รับความร่วมมือจากบุคลากรหลายฝ่าย โดยเฉพาะประชาชน จะเป็นผู้ที่มีความสำคัญที่สุดที่จะทำให้งานพัฒนาชุมชนเกิดความสำเร็จ ตามนโยบายของกรมพัฒนาชุมชน ซึ่งได้กำหนดไว้ดังนี้

พัฒนาประชาชนในชนบทให้มีความขยันและเชื่อมั่นในการช่วยตนเอง เพื่อร่วมรับผิดชอบในการพัฒนาชุมชนของตน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและการปกครอง โดยความร่วมมือของหน่วยราชการและเอกชน ในส่วนที่เกินขีดความสามารถของประชาชน (กรมพัฒนาชุมชน กองส่งเสริมและเผยแพร่ 2526 : 1-2)

2.3.4 หลักการพัฒนาชุมชน

หลักการพัฒนาชุมชน ถือเป็นหลักการดำเนินงานพัฒนาชุมชน ที่ต้องอาศัยแนวความคิดและปรัชญาการพัฒนาชุมชนเป็นพื้นฐานในการพิจารณาและกำหนดหลักการพัฒนาชุมชน เพื่อเป็นแนวทางให้ผู้ทำงานพัฒนา เช่น นักพัฒนาชุมชน เจ้าหน้าที่ของรัฐและเจ้าหน้าที่ส่งเสริมทั้งหลายได้พิจารณานำไปประยุกต์เป็นแนวทางพัฒนาชุมชน ซึ่งประกอบด้วยหลักการดำเนินงานดังต่อไปนี้

หลักการดำเนินงานพัฒนาชุมชน โดยอาศัยแนวความคิดพื้นฐานการพัฒนาชุมชนมีดังนี้

1) การดำเนินงานพัฒนาชุมชนต้องอยู่บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation) ให้มากที่สุด ซึ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นสิ่งสำคัญมากในการการดำเนินงานพัฒนาชุมชน กล่าวคือ

(1.1) ประชาชนในชุมชนที่มีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา และความต้องการของคน

(1.2) ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหานั้นๆ

(1.3) ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในการค้นหาวิธีแก้ไขปัญหาละวางแผนการ

ดำเนินงาน

(1.4) ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และการดำเนินการแก้ไข

ปัญหามิชอบกิจกรรมต่างๆ

2) การดำเนินงานพัฒนาชุมชนควรกำหนดวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน ไม่กว้างจนเกินไป เพื่อก่อให้เกิดวิธีการพัฒนาที่เหมาะสม และควรปรับใช้กับการพัฒนาแต่ละแห่งซึ่งแตกต่างกันได้ นอกจากนี้แล้วต้องคำนึงถึงการพัฒนาขึ้นเพื่อใคร หรือเป้าหมายการพัฒนานั้นคืออะไร ทั้งนี้เพื่อให้การดำเนินงานพัฒนาชุมชนนั้นเป็นไปในทิศทางที่ถูกต้อง (Right Direction and Desired Pattern)

3) การดำเนินงานพัฒนาชุมชนมุ่งมั่นให้ประชาชนมีความเชื่อมั่นในการช่วยเหลือตนเอง(Self-Help)และชุมชนในด้านต่างๆให้ได้ ซึ่งการพัฒนาชุมชนส่วนหนึ่งก็เป็นขบวนการศึกษา คือ กระตุ้นและเปิดโอกาสให้ประชาชนคิดถึงปัญหาของตน รู้จักวิเคราะห์และค้นหาวิธีการแก้ไข ปัญหาของตนเองเท่ากับเป็นการปลูกฝังความเชื่อมั่นในการช่วยเหลือตนเองและชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพวิธีหนึ่ง เพราะเท่ากับเป็นการดึงเอาพลังหรือความสามารถอันซ่อนเร้นของประชาชนออกมาใช้ในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนของประชาชนในชุมชนนั้นๆเอง

4) การดำเนินพัฒนาชุมชนต้องพยายามใช้ทรัพยากรในชุมชน เพื่อพัฒนาชุมชนของตนเองให้เป็นประโยชน์มากที่สุด โดยตระหนักว่าพลังอำนาจที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในการพัฒนาชุมชนนั้นหาอยู่แห่งไหนไม่หากแต่อยู่ในชุมชนนั่นเอง

5) รัฐบาลหรือหน่วยงานเอกชนควรให้การสนับสนุนการพัฒนาในด้านต่างๆ เท่าที่จำเป็นโดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เกินขีดความสามารถของชุมชน ซึ่งมักเกี่ยวข้องกับทางวิชาการ และวัสดุอุปกรณ์ต่างๆโดยให้ดำเนินการพัฒนาชุมชนนั้นเป็นไปในลักษณะของการผสมผสานความต้องการของชุมชนร่วมกัน

นอกจากนี้องค์การสหประชาชาติได้กำหนดหลัก 10 ประการในการพัฒนาชุมชนไว้ดังนี้

1) ในการพัฒนาชุมชนถือว่าบรรดากิจกรรมต่างๆในการพัฒนาชุมชนนั้นเพื่อชุมชน การริเริ่มโครงการต้องให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน

- 2) การพัฒนาชุมชนเป็นการกระทำให้ความเป็นอยู่ในท้องถิ่นชนบทดีขึ้นกว่าเดิมที่เคยเป็นอยู่
- 3) การเปลี่ยนแปลงท่าทีและทัศนคติของประชาชน มีความสำคัญเช่นเดียวกับการเปลี่ยนแปลงทางวัตถุ
- 4) กำหนดวัตถุประสงค์ที่จะให้ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางในกิจกรรมของชุมชนนั้น
- 5) การพัฒนาชุมชน จะต้องยึดหลักการกระตุ้น ใช้วิธีการที่จะแสดงให้ปรากฏแก่ผู้นำท้องถิ่น และฝึกอบรมผู้นำชุมชนในท้องถิ่น
- 6) ผู้ดำเนินงานพัฒนาชุมชน จะต้องมีความเชื่อ และยอมรับต่อบทบาทสตรี และเยาวชน เป็นกลุ่มผู้นำท้องถิ่นในการพัฒนา
- 7) รัฐบาลต้องให้การสนับสนุนอย่างจริงจังกับโครงการช่วยเหลือตนเองกับชุมชน
- 8) รัฐบาลต้องมีนโยบายแน่นอน มีการบริหารที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การใช้ทรัพยากรท้องถิ่นและการวิจัยและประเมินผล เพื่อความสำเร็จโดยรวมของงานพัฒนาชุมชน
- 9) หน่วยงานการอาสาสมัคร องค์การเอกชนเข้ามีส่วนร่วมช่วยในงานพัฒนาชุมชน
- 10) การพัฒนาชุมชนนั้นจะต้องถือว่าความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ และสังคมในระดับท้องถิ่นจะต้องมีความก้าวหน้าคู่ขนานไปกับความก้าวหน้าในการพัฒนาเศรษฐกิจ ทางสังคมระดับชาติ

2.3.5 วิธีการดำเนินงานพัฒนาชุมชน

ดร.ยุวัฒน์ วุฒิเมธี ผู้ว่าราชการจังหวัดภูเก็ต อดีตอธิบดีกรมการพัฒนาชุมชน ได้เขียนถึงวิธีการดำเนินงานพัฒนาชุมชนไว้สรุปได้ดังนี้

- 1) การให้การศึกษา
 - (1.1) เป็นการให้การศึกษาภาคชีวิตแก่ประชาชนในชนบท ได้มีโอกาสเรียนรู้ และเข้าใจถึงสภาพการณ์หรือปัญหาต่างๆในการดำเนินชีวิต
 - (1.2) เป็นการให้การศึกษาอบรมแก่ประชาชนทุกเพศทุกวัย เพื่อให้เกิดทัศนคติ ค่านิยม และพฤติกรรมใหม่ๆ ที่เกื้อหนุนต่อการพัฒนา
 - (1.3) ตัวอย่างให้การศึกษาอบรม ในทางปฏิบัติกระทำโดยวิธี การประชุมพบปะ

พูดคุย การแนะนำเรื่องต่างๆ

2) การจัดตั้งกลุ่มและการพัฒนากลุ่ม คือพัฒนาองค์กรของประชาชน

(2.1) การจัดตั้งกลุ่มหรือองค์กรประชาชน เป็นการสร้างพลังในการคิดตัดสินใจ
ร่วมปฏิบัติและรับผิดชอบในกิจกรรมพัฒนาชุมชน

(2.2) เป็นการใช้พลังกลุ่มเป็นเครื่องมือในการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาความคิด
ของกลุ่ม

(2.3) ส่งเสริมความเป็นตัวของตัวเอง มีความกล้าและความเชื่อมั่น

(2.4) ตัวอย่างกลุ่มเช่น กลุ่มเยาวชน กลุ่มสตรี กลุ่มอาชีพต่างๆ

3) การสรรหาและการพัฒนาผู้นำชุมชน

(3.1) ความจำเป็นที่สำคัญในงานพัฒนาชุมชน คือการจัดตั้งกลุ่มและการสรรหา
ผู้นำ

(3.2) การสรรหาผู้นำเพื่อให้ประชาชนเป็นตัวของตัวเอง

(3.3) ผู้นำของชุมชนจะเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ด้านบริหารและนำความคิด ประชาชน
นำความคิดชุมชนแทนเจ้าหน้าที่ของรัฐได้เป็นอย่างดี

(3.4) พื้นฐานของผู้นำชุมชน มีพื้นเพดั้งเดิมอยู่ในชุมชน หรือไม่รู้จักชุมชนดีกว่า
เจ้าหน้าที่ของรัฐเพราะเขาอาจมีชีวิตในชุมชนและตายในชุมชน

4) การส่งเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล ออกไปปฏิบัติงานกับประชาชน

(4.1) ส่งเจ้าหน้าที่ของรัฐออกไปเป็นผู้คอยเป็นเพื่อนคู่คิด คอยแนะนำแก้ไข
ปัญหาต่างๆ

(4.2) การส่งเจ้าหน้าที่ พัฒนาการ เข้าไปคลุกคลีปฏิบัติงานในฐานะผู้นำความ
รู้สู่ประชาชน ร่วมปฏิบัติงานกับประชาชน

(4.3) เจ้าหน้าที่ข้าราชการที่ปฏิบัติงานกับประชาชนจะต้องได้รับการฝึกอบรม
ให้เป็นผู้มีความรู้กว้างขวางสามารถแก้ปัญหาให้กับประชาชนได้

5) การศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน

(5.1) การศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาชุมชน เพื่อแยกแยะปัญหาและความต้องการ
ของประชาชนชี้ให้ประชาชนตื่นตัวและตระหนักในปัญหามากขึ้น

(5.2) เพื่อประโยชน์ก่อนการวางแผน โครงการ ต้องการสำรวจข้อมูลเบื้องต้น

ทุกๆ ด้านในชุมชน

(5.3) การสำรวจชุมชน ต้องให้ประชาชนและผู้นำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม หรือผ่านทางผู้นำชุมชน

6) การวางแผนและวางโครงการ

(6.1) หลักและวิธีการดำเนินงานพัฒนาชุมชน ถือว่า การวางแผนและวางโครงการจะกำหนดขอบเขตทิศทางและวิธีการแก้ไขปัญหาของชุมชนไว้

(6.2) การวางแผนและวางโครงการ จะช่วยให้ประชาชนและผู้นำท้องถิ่น และรัฐบาลได้มองเห็นปัญหา และกำหนดภาระความรับผิดชอบได้

(6.3) การมีแผน/โครงการ จะไม่เกิดความสับสนในการริเริ่มตัดสินใจพัฒนาชุมชน

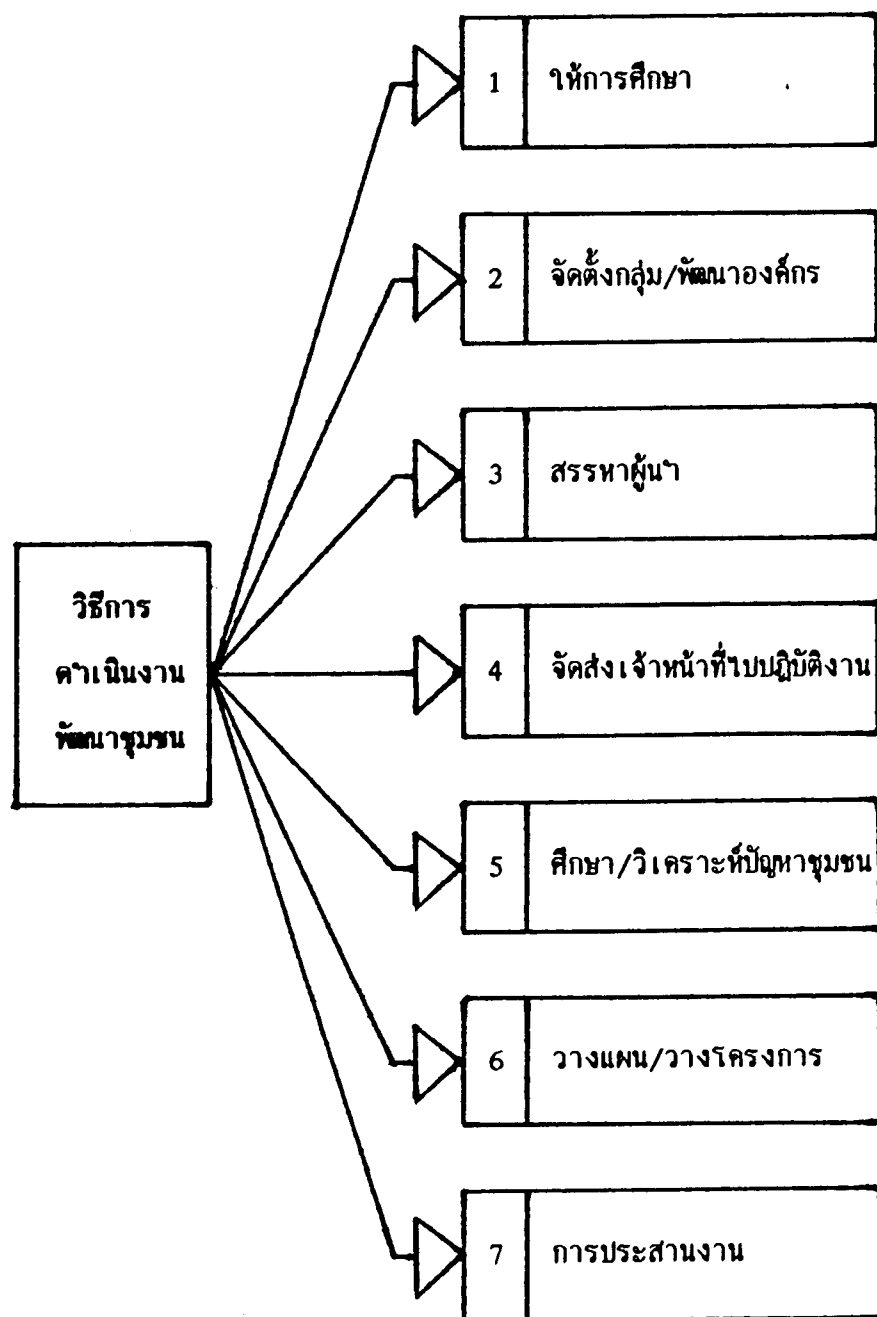
(6.4) การวางแผนและโครงการ ในการดำเนินงานพัฒนาชุมชน เน้นระดับหมู่บ้าน และตำบลโดยประชาชนเป็นผู้วางแผนตามสภาพปัญหาและความต้องการ ประกอบกับสอดคล้องกัน ทั้งนโยบายรัฐบาลและรัฐบาลก็ต้องวางแผนให้สอดคล้องกับแผนประชาชน

7) การประสานงาน

(7.1) เป็นการร่วมมือในการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชน มีาของรัฐ หรือประชาชน ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งโดยเฉพาะ

(7.2) เนื่องจากกิจกรรมงานพัฒนาชุมชนมีหลายด้านจะต้องประสานงานทั้งทาง วิชาการ บุคลากร งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ ให้สอดคล้องเกื้อกูลกัน

(7.3) เจ้าหน้าที่ของรัฐทุกหน่วยงานที่ปฏิบัติงานในชุมชน จะต้องร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดตามบทบาทและหน้าที่ตามความถนัด

ภาพที่ 2 แสดงวิธีการดำเนินงานพัฒนาชุมชน

2.3.6 ความสัมพันธ์ของโรงเรียนที่มีต่อชุมชน

โรงเรียนที่ตั้งอยู่ในชุมชน นับว่าเป็นสถานที่ที่มีความพร้อมหลายประการที่จะสามารถเอื้ออำนวยประโยชน์หรือเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาชุมชน เพราะตามหลักการพัฒนาชุมชน ประการหนึ่งของกรมพัฒนาชุมชน (2512:12) ก็ได้นับว่าควรวางสถาบันที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์ แทนที่จะไปสร้างหรือติดตั้งใหม่เสมอไป ข้อนี้มีความสำคัญมากสำหรับประเทศชาติ หรือชุมชนที่ด้อยพัฒนามีกาลังปัจจัยอันจำกัดดังนั้นโครงการโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมของกรมสามัญศึกษา จึงเป็นโครงการหนึ่งของสถาบันในชุมชนที่ได้พยายามนำเอาบุคลากรของโรงเรียนให้บริการชุมชน

หน้าที่โรงเรียนที่มีต่อชุมชน ซึ่งนอกเหนือจากการถ่ายทอดวัฒนธรรมของสังคม การสร้างบูรณาการแก่สังคม การแนะนำส่งเสริมการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ การเลือกสรรแยกบุคคลและการพัฒนาบุคคล แล้วยังมีหน้าที่สำคัญ ๆ อีก ดังนี้

1) หาแนวทางหรือทิศทางให้ชุมชน โรงเรียนต้องมีความรู้ ความเข้าใจเรื่องชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่พอสมควร ทั้งนี้เพื่อจะได้นำมาพิจารณาในการวางแผน ในการให้การศึกษา เช่น การจัดหลักสูตร การจัดการเรียนการสอนและการจัดกิจกรรมต่างๆ เป็นต้น ให้นักเรียน นักศึกษา และประชาชนในชุมชนนั้น เจริญก้าวหน้าไปตามแนวทางและทิศทางที่ต้องการทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การอนามัย สุขาภิบาล ตลอดจนการใช้จ่ายและการสงวนทรัพยากรของชุมชน

2) พัฒนาชุมชนให้เจริญก้าวหน้าต่อเนื่องกันไป การให้เป้าหมาย แนวทางและทิศทางแก่ชุมชนเพียงอย่างเดียวย่อมไม่สามารถที่จะทำให้ชุมชนเจริญก้าวหน้าไปตามที่ต้องการได้ โรงเรียนต้องให้การพัฒนาชุมชนให้ต่อเนื่องกันไปด้วย

ในการพัฒนาชุมชนให้เจริญก้าวหน้าต่อเนื่องกันไป โรงเรียนจะต้องพัฒนาสิ่งต่อไปนี้

(2.1) พัฒนาคคน ในด้านบุคลิกภาพ ความรู้ความสามารถ วัฒนธรรม ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและส่งเสริมทักษะในการประกอบอาชีพ ค่านิยม เจตคติ ตลอดจนวิถีชีวิตโดยทั่วไป

(2.2) พัฒนากลุ่ม ให้รู้จักดำรงชีวิตร่วมกันตามวิถีทางประชาธิปไตย ทำงานร่วมกัน เป็นกลุ่มจัดเป็นกลุ่มต่างๆขึ้น ทั้งในการปกครอง การอาชีพ การแก้ไขปัญหาต่างๆของชุมชนและการดำรงชีวิตต่างๆไปที่ต้องพัฒนาร่วมกัน

(2.3) พัฒนาสิ่งแวดล้อม ทั้งสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมทางวัตถุและสิ่งแวดล้อมทางสังคม

(2.4) พัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

(2.5) พัฒนาสุขภาพอนามัยและความเป็นอยู่

การพัฒนาต่าง ๆ ข้างต้น จะต้องพัฒนาในโรงเรียนและสถานศึกษาก่อน แล้วขยายขอบเขตไปสู่ผู้ปกครองและประชาชนในชุมชน เพื่อให้การดำรงชีวิตในโรงเรียนสอดคล้องสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชน (จารุวรรณ วัฒนกุล 2526 : 20)

จะเห็นว่า จากหน้าที่ของโรงเรียนที่มีต่อชุมชนดังกล่าว เป็นหน้าที่สำคัญที่สถาบันการศึกษาทุกระดับควรจะปฏิบัติได้ ซึ่งขณะนี้โรงเรียนทุกระดับในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการได้มีแนวโน้มที่จะปฏิบัติตามหลักการพัฒนาชุมชน โดยความร่วมมือประสานงานกับกระทรวงหลักอีก 3 กระทรวงคือ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงมหาดไทย และกระทรวงสาธารณสุข ตามแนวพัฒนาชนบทแบบผสมผสานและตามวัตถุประสงค์ของกรอบนโยบายในการพัฒนาชนบทของกระทรวงศึกษาธิการจากกรอบนโยบายทั้งของรัฐบาลและระดับกระทรวงศึกษาธิการปัจจุบัน โรงเรียนมัธยมฯ ระดับอำเภอและตำบลที่อยู่ในชนบท จึงควรมีหน้าที่ ดังนี้

- 1) จัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรให้มีคุณภาพ ใช้อุปกรณ์อาคารสถานที่ให้เป็นประโยชน์การเรียน สอนทั้งวิชาสามัญและวิชาชีพให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติอย่างมีคุณภาพ
- 2) โรงเรียนน่าจะเป็นศูนย์กลางหรือเป็นฐานกำลังที่จะเพื่อแผ่ให้ประชาชนนอกระบบโรงเรียนได้มีโอกาสใช้ประโยชน์วัสดุอุปกรณ์และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่น ห้องสมุดที่อ่านหนังสือพิมพ์ โรงฝึกงาน สนามกีฬา หรือให้ครูอาจารย์ที่มีความรู้ได้สอนให้ประชาชนได้มีโอกาสพัฒนาความรู้และทักษะเป็นการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง แต่โรงเรียนควรจะต้องสร้างความพร้อมและพิจารณาขีดความสามารถของโรงเรียนก่อน แล้วจึงเปิดประตูรับบุคคลภายนอก
- 3) โรงเรียนน่าจะมีบทบาทในการประสานงานร่วมกับหน่วยงานเอกชน หรือหน่วยราชการในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะช่วยพัฒนาชุมชน เช่น การรักษามรดกวัฒนธรรม ประเพณี ศิลปดนตรี กีฬา วัฒนธรรมพื้นฐาน การทำมาหากิน และอื่น ๆ อันเป็นการส่งเสริมสร้างสรรค์และเป็นกิจกรรมที่มีตัวตน (เอกวิทย์ ณ ถลาง 2526 : บรรยาย)

การจัดการศึกษาวิชาสามัญ วิชาชีพหรือการศึกษาด้านจริยธรรมแก่ชุมชนนั้นยังไม่เพียงพอที่จะจัดปัญหาของชาวชนบทได้ก็คือ การให้ความรู้ด้านสาธารณสุขหรือด้านสุขภาพอนามัยแก่ชุมชน ซึ่งการให้ความรู้ในด้านนี้เป็นสิ่งจำเป็นต่อชีวิตความเป็นอยู่อย่างยั่งยืน ครูและโรงเรียนในชุมชนชนบท มีความรู้ด้านการปฐมพยาบาลและสาธารณสุขพื้นฐานอยู่บ้างพอที่จะช่วยเหลือพยาบาล

ในการจัดการเจ็บป่วยเล็ก ๆ น้อย ๆ ดังนั้น บทบาทของครูและโรงเรียนในชุมชนเกี่ยวกับการให้ความรู้ด้านสุขภาพและอนามัยควรจะปฏิบัติได้ ดังนี้

- 1) ให้ความรู้พื้นฐานทางการศึกษาและสาธารณสุขที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต
- 2) ปลุกฝังค่านิยมและสุขนิสัยแก่นักเรียนในทางปฏิบัติที่จะนำไปเผยแพร่แก่ผู้ปกครองได้ (ทิพาพร วรรณประภา 2525 : 41)
- 3) บริการเอกสารและอุปกรณ์ในการวางแผนครอบครัว
- 4) บริการด้านการป้องกันโรคติดต่อ เช่น ปลูกฝี ฉีดวัคซีน
- 5) บริการน้ำสะอาด
- 6) บริการด้านสุขภาพ เช่น จัดกิจกรรมนักเรียนอาสาสมัครในการปรับปรุงและพัฒนาสุขภาพของชุมชน
- 7) บริการยาสามัญประจำบ้านและการปฐมพยาบาล (เรื่อง เจริญชัย 2524:8)

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.4.1 งานวิจัยในประเทศ

ในการวิจัยนี้ จะกล่าวถึงเฉพาะงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนเพื่อคุณภาพชีวิตและบทบาทของโรงเรียนที่มีต่อการพัฒนาชุมชน ดังนี้

ฉัตรชัย สิงหนัตร (2519:อ้างถึง ใน จารุวรรณ วรรณกุล 2526) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ทัศนคติของผู้นำท้องถิ่นต่อการพัฒนากร ในเขตอุดรธานี" ในปี พ.ศ. 2519 ผลของการวิจัยพบว่า ผู้นำท้องถิ่นมีความเห็นว่า ครูควรมีบทบาทในการพัฒนาหมู่บ้าน นอกเหนือจากการสอนหนังสือในโรงเรียนแล้ว ถึงร้อยละ 94 โดยให้เหตุผลดังนี้ คือ ครูเป็นผู้มีความรู้และชาวบ้านเชื่อถือ เป็น การรวมพลังผู้นำท้องถิ่น เข้ากับชาวบ้านได้ดี เป็นตัวอย่างพัฒนาอยู่แล้วมีอยู่ในชนบททั่วไป และควรใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

อิสลามวิทยาลัย (2521:33-35) ได้สำรวจความต้องการของชุมชน เพื่อใช้เป็นแนวทางการก่อสร้างโรงเรียนชุมชนระดับมัธยมศึกษา ในปี พ.ศ. 2521 พบว่า ประชาชนในชุมชนสนับสนุนให้มีการก่อสร้างโรงเรียนชุมชน พร้อมเสนอแนะว่าโรงเรียนควรเปิดสอนวิชาชีพต่างๆ เช่น ช่างยนต์ ช่างไม้ ช่างไฟฟ้า เย็บผ้าและอื่นๆ ในส่วนที่เกี่ยวกับการให้บริการของทางโรงเรียน

ประชาชนเห็นความเห็นลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้คือ

- 1) ให้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางในการจัดงานรื่นเริงประจำปีและตามประเพณี
- 2) โรงเรียนควรเปิดบริการห้องสมุดในวันเสาร์ เพื่อให้ทุกคนมีโอกาสใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่
- 3) โรงเรียนควรเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบในโครงการต่างๆ ที่โรงเรียนจัดขึ้น

ธวัช ทันทผาสุ (2521:85-88) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "บทบาทของโรงเรียนชุมชนในประเทศไทยต่อการพัฒนาชุมชน เขตการศึกษา 12" ในปี พ.ศ. 2521 ผลการวิจัยสรุปว่าโรงเรียนชุมชนมีส่วนช่วยในการพัฒนาชุมชนให้เจริญทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง เป็นอย่างดีโดยมีครูและคณะกรรมการโรงเรียนชุมชนเป็นจักรกลสำคัญที่ทำให้ชุมชนเกิดความก้าวหน้าและเกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น เกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่นั้น ปรากฏว่า ผู้ดำเนินการส่วนใหญ่ไม่เข้าใจบทบาทและหน้าที่ของตนเองดีพอ นอกจากนี้การปฏิบัติงานในโรงเรียนก็มีอุปสรรคเกี่ยวกับการขาดความช่วยเหลือจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ขาดความสามัคคีระหว่างผู้ดำเนินการ ขาดความรู้ในการดำเนินการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนเข้าใจถึงงานที่ปฏิบัติยังไม่ดีพอและไม่มีการติดตามผลงานที่ปฏิบัติไปแล้ว ไม่มีเจ้าหน้าที่เพียงพอ และที่สำคัญ คือ ครูและคณะกรรมการโรงเรียนยังมีความยากจนซึ่งเป็นอุปสรรค ทำให้แผนนโยบายการดำเนินงานและปฏิบัติงานไม่สามารถเป็นไปตามเป้าหมายได้อย่างสมบูรณ์

วรรณิ ทองดี (2523: ก-ข) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ศึกษาเปรียบเทียบถึงปัญหาและอุปสรรคในการทำงานของบุคลากรในโรงเรียน มพข. รุ่นที่ 1 รุ่นที่ 2 และรุ่นที่ 3 เกี่ยวกับการใช้โรงเรียนเพื่อพัฒนาชุมชน" ผลการศึกษาพบว่า บุคลากรของโรงเรียน มพข. ทั้ง 3 รุ่น มีทัศนคติที่ดีเกี่ยวกับงานพัฒนาชุมชน โรงเรียนได้รับความร่วมมือจากบุคลากรในโรงเรียนและหน่วยงานของรัฐ องค์การเอกชนเป็นอย่างดีในการพัฒนาชุมชน โรงเรียนมีความสัมพันธ์และได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชนเป็นอย่างดี ในการจัดกิจกรรมเพื่อชุมชนและในกิจกรรมที่เสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับคนในชุมชนที่โรงเรียนจัดเพื่อพัฒนาชุมชนได้แก่ กิจกรรมด้านขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม กิจกรรมด้านเกษตรกรรมและอาชีพอื่นๆ ส่วนปัญหา

และอุปสรรคในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนของโรงเรียน คือ ปัญหาด้านงบประมาณ การขาดอัตรากำลังคนและขาดวัสดุอุปกรณ์ที่จะมาสนับสนุนงานในโครงการ เพื่อพัฒนาชุมชนของโรงเรียนให้ดำเนินไปได้อย่างคล่องตัว

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2525:73-74) ได้ทำการประเมินผลโครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท ซึ่งเป็นการประเมินผลระยะครึ่งโครงการโรงเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างเป็นโรงเรียนในโครงการทดลอง 14 โรงเรียน และเป็นโรงเรียนนอกโครงการ 14 โรงเรียน ผลของการประเมินผลด้านการจัดกิจกรรมพัฒนาชุมชน พบว่า ปริมาณและคุณภาพของกิจกรรมด้านพัฒนาชุมชนในระยะแรกนั้น โรงเรียน มพข. จัดกิจกรรมมากกว่าโรงเรียนนอกโครงการ ส่วนด้านคุณภาพของการจัดกิจกรรม พบว่า มีกิจกรรมบางด้านที่โรงเรียน มพข. จัดได้ดีกว่าโรงเรียนนอกโครงการ ได้แก่ ด้านสุขภาพอนามัย ด้านวัฒนธรรมและด้านบริการข่าวสาร ส่วนด้านความรู้ทั่วไปและอาชีพ โรงเรียนนอกโครงการจัดได้ดีกว่าโรงเรียน มพข. กิจกรรมที่ชุมชนพอใจมากที่สุด คือกิจกรรมด้านสุขภาพ อนามัย ในด้านความร่วมมือของชุมชนต่อกิจกรรมของโรงเรียนด้านพัฒนาชุมชน พบว่าชุมชนของโรงเรียน มพข. ให้ความรู้ดีกว่าชุมชนของโรงเรียนนอกโครงการ ส่วนกิจกรรมที่ชุมชนของโรงเรียน มพข. ต้องการให้จัดเพิ่มมากที่สุด คือ ด้านความรู้ทั่วไปและอาชีพ โดยเฉพาะกิจกรรมส่งเสริมด้านเกษตร ส่วนกิจกรรมด้านอื่นๆ นั้น มีความต้องการรองลงมา ได้แก่ ด้านสุขภาพ อนามัย และวัฒนธรรม นอกจากนี้ยังพบว่า ความต้องการของชุมชนในบางสิ่ง เกินกว่าที่โรงเรียนจะจัดให้ได้ สหรัับปัญหาในการดำเนินงานด้านกิจกรรมพัฒนาชุมชนของโรงเรียน มพข. คือ ความไม่เข้าใจในบทบาทหน้าที่ของโรงเรียนอย่างชัดเจน การขาดบุคลากรที่มีความรู้ในการพัฒนาชุมชนและวิชาชีพ

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง บทบาทหน้าที่ของครูและโรงเรียนในด้านบริการ หรือพัฒนาชุมชนนั้น ครูและบุคลากรในท้องถิ่น ส่วนใหญ่มีความเห็นด้วยและมีความต้องการที่จะให้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาชุมชน แต่เมื่อวิเคราะห์ผลการวิจัยในด้านปฏิบัติการของการบริการชุมชนแล้ว ปรากฏว่า ส่วนใหญ่การบริการชุมชนของครูและโรงเรียนยังคงมีระดับต่ำ เนื่องมาจากปัญหาและอุปสรรคหลายประการ เช่น ปัญหาด้านงบประมาณ เวลา ความรู้ หรือความเข้าใจในบทบาทของบุคลากรที่ทำการพัฒนาชุมชนยังมีน้อย เป็นต้น

2.4.2 งานวิจัยในต่างประเทศ

งานต่างประเทศมีผู้วิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน ดังจะกล่าวพอสังเขปดังนี้

Burton (1973) ได้ศึกษาโครงการบริการชุมชนของ Junior College ในรัฐอลาบามา ปี ค.ศ.1973 พบว่า ส่วนมากไม่มีการจัดสรรงบประมาณสำหรับงานบริการชุมชน โดยเฉพาะ ซึ่งวิทยาลัยต้องช่วยตัวเองในงานด้านนี้ ในด้านนโยบาย วิทยาลัยในอลาบามาต่างกว่าครึ่งหนึ่งของวิทยาลัยทั้งหมด ที่ได้เขียนนโยบายไว้เป็นลายลักษณ์อักษร แต่อย่างไรก็ตาม อาจจะมีการเปลี่ยนแปลงไปได้อย่างรวดเร็ว เพราะกิจกรรมการบริการชุมชนของวิทยาลัยต่างได้รับการปรับปรุงอยู่เสมอ ส่วนการดำเนินงานด้านบริการชุมชนนั้น วิทยาลัยมีวิธีการและกระบวนการต่อเนื่อง และได้รับการส่งเสริมอย่างดี แต่ยังคงขาดการวัดผล เพื่อหาประสิทธิภาพของการให้บริการชุมชน

Thigpin (1980) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การศึกษาเปรียบเทียบหน้าที่บริการของวิทยาลัยชุมชนและโรงเรียนชุมชนในเทนเนสซี " ในปี ค.ศ.1980 ผลของการวิจัยพบว่า เงินทุนเป็นปัญหาใหญ่ของโปรแกรมการบริการการศึกษาทั้งโรงเรียนและวิทยาลัยชุมชน ส่วนข้อเด่นเพียงเล็กน้อยของการบริการชุมชนของโรงเรียนและวิทยาลัยชุมชนคือ ความพยายามที่จะมีกิจกรรมร่วมกันและอาศัยซึ่งกันและกันของสถาบันทั้งสอง แต่โปรแกรมการบริการกลับไม่ได้ผลในชุมชนเพราะขาดทุนทรัพย์ ขาดบุคลากรและไม่ได้ได้รับความร่วมมือจากชุมชนเท่าที่ควร

จากผลการวิจัยในต่างประเทศ จะเห็นว่างานการดำเนินงานบริการชุมชนของสถาบันการศึกษาในต่างประเทศนั้น ก็มีปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานคล้ายคลึงกับในประเทศไทยซึ่งได้แก่ ปัญหาทุนทรัพย์ ความร่วมมือจากประชาชน ปัญหาการขาดบุคลากร และปัญหาการประเมินผลงาน หลังจากที่ได้ปฏิบัติมาแล้ว